

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-33>

УДК 330.332:502.3 (477)

ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

ECONOMIC STIMULATION OF ENVIRONMENTALLY SAFE LAND USE AS A COMPONENT OF THE ECONOMIC MECHANISM OF NATURE USE

Голян Василь Анатолійович

доктор економічних наук, професор,
Відокремлений підрозділ

Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Боярська лісова дослідна станція»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2502-4573>

Мединська Наталія Василівна

кандидат економічних наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2573-0205>

Holian Vasyi

Separate division of National University
of Life and Environmental Sciences of Ukraine
«Boyarka Forest Research Station»

Medynska Nataliia

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

У статті обґрунтовано доцільність трансформації існуючої системи економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель в сучасну систему економічного стимулювання екологічно безпечного землекористування, яка враховуватиме наявні євроінтеграційні та децентралізаційні виклики. Дослідження показали, що основними глобальними та національними інституціональними передумовами формування сучасної системи економічного стимулювання екологічно безпечного землекористування виступають: схвалення у 2021 році Нової кліматичної угоди; заплановане запровадження Європейським Союзом прикордонного вуглецевого коригування; імплементація Глобальних цілей сталого розвитку та Спільної аграрної політики Європейського Союзу; інституціоналізація ринку земель сільськогосподарського призначення; дерегуляція земельних відносин. Встановлено, що вигоди від формування системи економічного стимулювання екологічно безпечного землекористування полягають у відновленні традиційної сільськогосподарської спеціалізації, дотриманні сівозмін, рекультиватії порушених земель, створенні захисних лісосмуг, підвищенні рівня лісистості, збереженні водно-болотних угідь.

Ключові слова: економічне стимулювання, інституціональні передумови, землекористування, земельні відносини, пільги, кредитування.

The article substantiates the expediency of transforming the existing system of economic stimulation of rational use and land protection into a modern system of economic stimulation of ecologically safe land use, which will take into account the existing European integration and decentralization challenges. It has been established that the range of tools for economic stimulation of ecologically safe land use is narrowed to some extent, which makes it impossible to use the financial potential of the natural resource sector to ensure full reproduction and restoration of land resource potential and greening of land use. It has been proven that the formation of a system of economic stimulation of ecologically safe land use requires taking into account a complex of exogenous and endogenous factors.

Studies have shown that the main global and national institutional prerequisites for the formation of a modern system of economic stimulation of ecologically safe land use are: approval in 2021 of the New Climate Agreement; planned introduction of border carbon adjustment by the European Union; implementation of the Global Sustainable Development Goals and the Common Agricultural Policy of the European Union; institutionalization of the agricultural land market; deregulation of land relations. It has been established that the benefits of the formation of a system of economic stimulation of ecologically safe land use consist in the restoration of traditional agricultural specialization, the observance of crop rotations, the reclamation of disturbed lands, the creation of protective forest strips, the increase in the level of forest cover, and the preservation of wetlands. It is substantiated that the formation of a modern system of economic stimulation of ecologically safe land use should provide for the institutionalization of the following priorities: the combination of economic development of land and resource potential with the implementation of land protection measures; overcoming monoculture and excessive chemicalization of agriculture; termination of unregulated renaturalization of agricultural land; restoration of parity between the areas of agricultural crops of the grain group and the areas of other crops; socially responsible consolidation of agricultural land in order to overcome the fragmentation and parceling of land uses; prevention of deflationary and erosive processes; restoration of traditional agricultural specialization; mass introduction of soil protection farming technologies; afforestation of unproductive and disturbed lands; ecological reengineering of lands disturbed as a result of military operations.

Keywords: economic stimulation, institutional prerequisites, land use, land relations, benefits, lending.

Постановка проблеми. Система економічного стимулювання екологічнобезпечного землекористування базується на фундаментальних основах економічного стимулювання раціонального природокористування, зокрема раціонального землекористування, та екологізації виробничо-господарської діяльності в цілому. Спектр інструментів економічного стимулювання екологічнобезпечного землекористування є певною мірою звуженим, що не дає можливості використати фінансовий потенціал природно-ресурсного сектора для забезпечення повноцінного відтворення та відновлення земельно-ресурсного потенціалу. На даний момент в системі стимулювання екологічнобезпечного землекористування найбільш поширеними інструментами виступають податкові та кредитні пільги. Водночас стимулювання екологічнобезпечного землекористування порівняно зі стимулюванням раціонального, сталою чи ефективним землекористуванням відзначається певними особливостями, що вимагає формування сучасного інструментарію економічного стимулювання процесів усунення екологічних небезпек в господарському освоєнні земельно-ресурсного потенціалу як на загальнонаціональному рівні, так і на рівні об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним підґрунтям формування інструментарію економічного стимулювання екологічнобезпечного землекористування виступають авторські підходи вітчизняних вчених стосовно формування набору регуляторних підходів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, в першу чергу земель сільськогосподарського призначення. Р. Бойченко розкрив теоретичну основу формування системи економічного

стимулювання раціонального використання і охорони земель, зокрема сформулювавши мету даної складової раціонального природокористування, яка полягає у створенні високоефективного землеволодіння, всебічній охороні та відтворенні родючості ґрунтів, формуванні екологічно збалансованого та економічно ефективного землекористування [1].

М. Мартинюк систематизував підстави для застосування інструментів стимулювання використання та охорони земель. Відповідно до його бачення такими підставами виступають: загальнодержавні та регіональні програми використання і охорони земель; висновок про покращення екологічного стану земель і підвищення родючості ґрунтів; виконання заходів, спрямованих на раціональне використання й охорону земель та поліпшення довкілля; затверджена документація із землеустрою; документи із землеустрою щодо консервації земель, землювання малопродуктивних угідь і т.д., в яких визначено розрахунки витрат на запровадження даних заходів [4, с. 122]. Систематизація підстав є важливою передумовою інституціоналізації інструментів стимулювання раціонального використання та охорони земель, які найбільшою мірою сприятимуть зростанню заінтересованості землевласників і землекористувачів в здійсненні заходів по збереженню та примноженню родючості ґрунтів. Також в загальнодержавних та регіональних програмах раціонального використання та охорони земель мають бути прописані інструменти стимулювання із зазначенням джерел та форм фінансового забезпечення застосування такого роду інструментів.

Є. Лазеба визначає економічне стимулювання раціонального використання та ефек-

тивної охорони земель як комплекс взаємозалежних заходів, спрямованих на підвищення зацікавленості осіб, які здійснюють використання земель, у збереженні та відтворенні родючості ґрунтів, захисті земельних ресурсів від негативних наслідків господарської діяльності людини [3, с. 41–44]. В умовах дерегуляції земельних відносин та запуску ринку земель сільськогосподарського призначення значно розширюється інституціональний базис економічного стимулювання раціонального землекористування. Також значні площі самозаліснених сільськогосподарських угідь, особливо в зоні осушувальних меліорацій, вимагають диверсифікації інструментів економічного стимулювання переведення такого роду сільськогосподарських угідь у категорію лісових земель. Ситуація сьогодні така, що не доцільно зводити використання інструментів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель лише до забезпечення відтворення родючості ґрунтів. Інструменти стимулювання мають бути зорієнтовані на максимально ефективно використання земель як територіального базису розвитку виробництва та збереження біорізноманіття.

Водночас специфічними рисами порівняно із формуванням сучасного інструментарію економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель відзначається створення механізму економічного стимулювання екологічнобезпечного землекористування, оскільки екологічнобезпечне використання земель відрізняється від сталого, оптимального, раціонального та ефективного тим, що в першу чергу воно має екологічну спрямованість, а лише потім направлене на максимальний економічний ефект [2, с. 177]. Т. Степаненко розглядає економічне стимулювання землевласників і землекористувачів за здійснення заходів з охорони земель важливою складовою фінансування екологічнобезпечного землекористування [7, с. 32-33]. Виходячи із сутнісно-субстанціональних відмінностей між «екологічнобезпечним» та «раціональним» землекористуванням, необхідним є обґрунтування пропозицій щодо інституціоналізації набору методів та інструментів економічного стимулювання забезпечення екологічнобезпечного землекористування, які підвищать заінтересованість землевласників та землекористувачів щодо екологізації, зокрема біологізації аграрного землекористування, розширення масштабів органічного землеробства, здійснення агролісомеліоративних

та гідромеліоративних заходів, інтеграції сільського та лісового господарства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні авторські підходи вітчизняних вчених в частині обґрунтування пріоритетних напрямів модернізації системи економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, є недостатньо конкретизованими передумови та вигоди трансформації даної системи з врахуванням вимог Нової кліматичної угоди, запланованого запровадження ЄС прикордонного вуглецевого коригування, Глобальних цілей сталого розвитку та Спільної аграрної політики ЄС, ринку земель сільськогосподарського призначення, дерегуляції земельних відносин, а також залишаються неформованими пріоритети диверсифікації суб'єктно-об'єктної бази економічного стимулювання екологічнобезпечного землекористування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Конкретизація передумов та вигод трансформації економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель як інституціонального підґрунтя диверсифікації суб'єктно-об'єктної бази формування набору стимулів, які забезпечать прискорення процесів екологічнобезпечного землекористування.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах високого рівня сировинної спрямованості сільськогосподарського виробництва і наявності галузевих перегинів в структурі національного АПК більшість пріоритетів екологічнобезпечного землекористування так і не взяті на озброєння значною кількістю землевласників і землекористувачів. Значною мірою це пов'язано з тим, що наявна система стимулювання раціонального використання та охорони земель не зорієнтована на усунення екологічнобезпечних проявів господарського освоєння земельно-ресурсного потенціалу. Надмірно звуженим є спектр податкових, бюджетних та кредитних стимулів, які б підвищували зацікавленість землекористувачів у впровадженні екологічнобезпечних методів та технологій землекористування.

Найскладніша ситуація має місце в частині використання комплексу кредитних підойм для стимулювання екологічнобезпечного землекористування. Уповільнені темпи кредитування проєктів раціонального використання та охорони земель значною мірою пов'язані з відсутністю спеціалізованої банківської уста-

нови. Без кредитного супроводження вирішити проблему фінансування порушених сільськогосподарських угідь неможливо. Водночас надання кредитних ресурсів за пільговими ставками стане можливим за умови, коли держава матиме можливість компенсувати банківським установам різницю між ринковою та пільговою ставкою за кредитні ресурси. Тому акумуляція плати за землю та коштів за продаж земель в спеціальному фонді публічних бюджетів – це також необхідна умова пільгового кредитування землеохоронних проєктів.

Одним із інституціоналізованих методів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель є виділення коштів державного або місцевого бюджету. Тобто публічні видатки спрямовуються на фінансування проєктів, пов'язаних з відновленням та відтворенням земельно-ресурсного потенціалу. Практика останніх років показує, що даний метод реалізується недостатньо ефективно через обмеженість доходної частини публічних бюджетів різного таксономічного рівня. Більше того, надходження плати за землю та кошти від продажу земель спрямовуються в загальний фонд публічних бюджетів, що не дає змоги сформувати спеціальні фонди для фінансування проєктів збереження, відновлення та відтворення земельно-ресурсного потенціалу. Не отримали належного поширення такі напрями стимулювання раціонального використання та охорони земель як звільнення від плати за земельні ділянки та компенсація з бюджетних коштів зниження доходу власників землі та землекористувачів.

Прискорення процесів екологобезпечного землекористування потребує формування сучасної системи стимулювання, яка оперуватиме широким набором підойм, що дасть змогу використати як внутрішньовиробничі, так і загальноекономічні чинники збереження та розширеного відтворення земельно-ресурсного потенціалу, а також масштабної екологізації сільськогосподарського виробництва, в першу чергу землеробства та тваринництва. Інституціоналізація ринку земель сільськогосподарського призначення та дерегуляція земельних відносин також вимагають трансформації існуючої системи стимулювання раціонального використання земель, зокрема земель сільськогосподарського і лісгосподарського призначення, земель водного фонду та водно-болотних угідь, що дасть змогу повною мірою врахувати еколо-

гічні вимоги щодо господарського освоєння земельно-ресурсного потенціалу і максимальною мірою усунути екологічні небезпеки залучення земельних ресурсів у відтворювальний процес. Усунення екологічних небезпек виступає необхідною умовою екологобезпечного землекористування в цілому.

Екологобезпечне використання земель також передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на зміцнення стійкості агроландшафтів, що вимагає як розширення масштабів агролісомеліоративних робіт, так і підвищення рівня лісистості територій. Виходячи з необхідності підвищення рівня лісистості територій, доцільним є формування інструментарію стимулювання переведення самозаліснених сільськогосподарських угідь у категорію лісових земель. Тому потребують імплементації у вітчизняну практику регуляторного впливу на землекористувачів кращі іноземні практики стимулювання збереження родючості і продуктивності ґрунтів. Більше того, блок економічного стимулювання екологобезпечного використання земель має отримати чільне місце в модернізованому економічному механізмі природокористування з врахуванням децентралізаційних та євроінтеграційних викликів. Такий блок повинен охоплювати комплекс бюджетних, податкових, кредитних та компенсаційних підойм, інституціоналізованих наявним економічним механізмом природокористування.

Формування системи економічного стимулювання екологобезпечного землекористування потребує врахування комплексу екзогенних та ендогенних чинників, які необхідно враховувати при інституціоналізації інструментів впливу на землевласників та землекористувачів щодо збереження та примноження земельно-ресурсного потенціалу, а також масштабного застосування методів та технологій екологізації аграрного природокористування. На початку 2000-х років пропозиції стосовно диверсифікації інструментів економічного стимулювання екологобезпечного землекористування базувалися в основному на виробничо-технічних та агро-екологічних аспектах землекористування. Інституціональні трансформації у вітчизняній економіці та модернізація глобальної природоохоронної архітектоники вимагають створення принципово нового інструментарію стимулювання землевласників та землекористувачів до впровадження сучасних технологій обробітку ґрунту, а також екологічного реінжинірингу земель. Інституціоналізація

додаткових інструментів стимулювання має бути націлена до підвищення рівня зацікавленості землевласників та землекористувачів у впровадженні таких технологій землеробства, які дадуть можливість виконувати ті вимоги, які пред'являються глобальними природоохоронними конвенціями в частині мінімізації негативного впливу на довкілля та збереження природної родючості ґрунтів.

Виходячи з того, що Україна у листопаді 2021 року приєдналася до Нової кліматичної угоди необхідно інституціоналізувати стимули, які спонукатимуть сільськогосподарських товаровиробників зменшувати викиди парникових газів (рис. 1). Зменшити викиди від ріллі та пасовищ допоможуть лише зміни в практиках та технологіях ведення сільського господарства: застосування методів та технологій органічного землеробства, зокрема технологій мінімальної обробки ґрунту та інших природозберігаючих заходів. Тобто варто використати податкові, бюджетні та кредитні підйоми для того, щоб все більша кількість землекористувачів була зацікавлена у відмові від традиційних моделей землеробства і переході до моделей природоохоронного та екологічного спрямування. Необхідною є також розбудова інституціональної бази та відповідної інфраструктури для імплементації Глобальних цілей сталого розвитку та Спільної аграрної політики ЄС, що вимагає диверсифікації інструментів стимулювання раціонального використання та охорони земель, зокрема в частині інтеграції сільського та лісового господарства, а також нарощення обсягів виробництва органічної сільськогосподарської продукції.

Переважає більшість авторських підходів до побудови системи стимулювання екологічного землекористування була сформульована ще в мораторний період, коли існували обмеження на вільний оборот земель сільськогосподарського призначення. Введення ринку сільськогосподарських земель у 2021 році, який дав можливість вільно купувати і продавати сільськогосподарські угіддя, розширює перелік трансакцій із земельними ділянками, що має отримати відповідне відображення в інституціоналізації додаткових інструментів економічного стимулювання землевласників та землекористувачів до застосування методів і технологій екологічного використання сільськогосподарських угідь, зокрема запровадження окремих видів органічного сільськогосподарського виробництва. Значним поштовхом в частині інституці-

ональних трансформацій земельних відносин стала земельна децентралізація, основним проявом якої була передача земель сільськогосподарського призначення державної власності поза межами населених пунктів у комунальну власність. Фактично ОТГ отримали значний територіальний ресурс для інтенсифікації соціально-економічного розвитку та розбудови місцевої інфраструктури і соціальної сфери. У той же час важливого значення набуває створення умов для того, щоб місцеве самоврядування було зацікавленим використати отримані у комунальну власність сільськогосподарські землі якомога ефективніше не лише з точки зору підвищення рівня соціально-економічної ефективності, а й з точки зору їх екологічного залучення у відтворювальний процес.

Пріоритетами можуть бути: створення муніципальних сільськогосподарських підприємств для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, заліснення малопродуктивних сільськогосподарських угідь комунальної власності, передача цих земель в оренду суб'єктам аграрного бізнесу, які спеціалізуються на екологічному підприємстві. З огляду на це, необхідно інституціоналізувати додаткові інструменти стимулювання ефективнішого використання сільськогосподарських земель комунальної власності у господарському обігу з точки зору їх екологічного залучення у відтворювальний процес. Такими стимулами можуть виступати: надання цільового бюджетного фінансування, залучення іноземної фінансової допомоги під гарантії держави, надання кредитних ресурсів за пільговими процентними ставками. Перспективна система стимулювання має охоплювати стимули, які спонукатимуть землевласників нарощувати масштаби органічного землеробства, переводити самозаліснені сільськогосподарські землі у землі лісового фонду, змінювати цільове призначення малопродуктивних угідь при реалізації проєктів модернізації індустрії поводження з відходами, розвивати зелений туризм та мисливське господарство.

Значні перспективи в частині екологічного використання, збереження та розширеного відтворення земельно-ресурсного потенціалу містяться в площині укладання угод публічно-приватного партнерства. Тобто органи місцевого самоврядування, які отримали значний територіальний ресурс у власність та користування, яким виступають землі сільськогосподарського призначення, збіль-

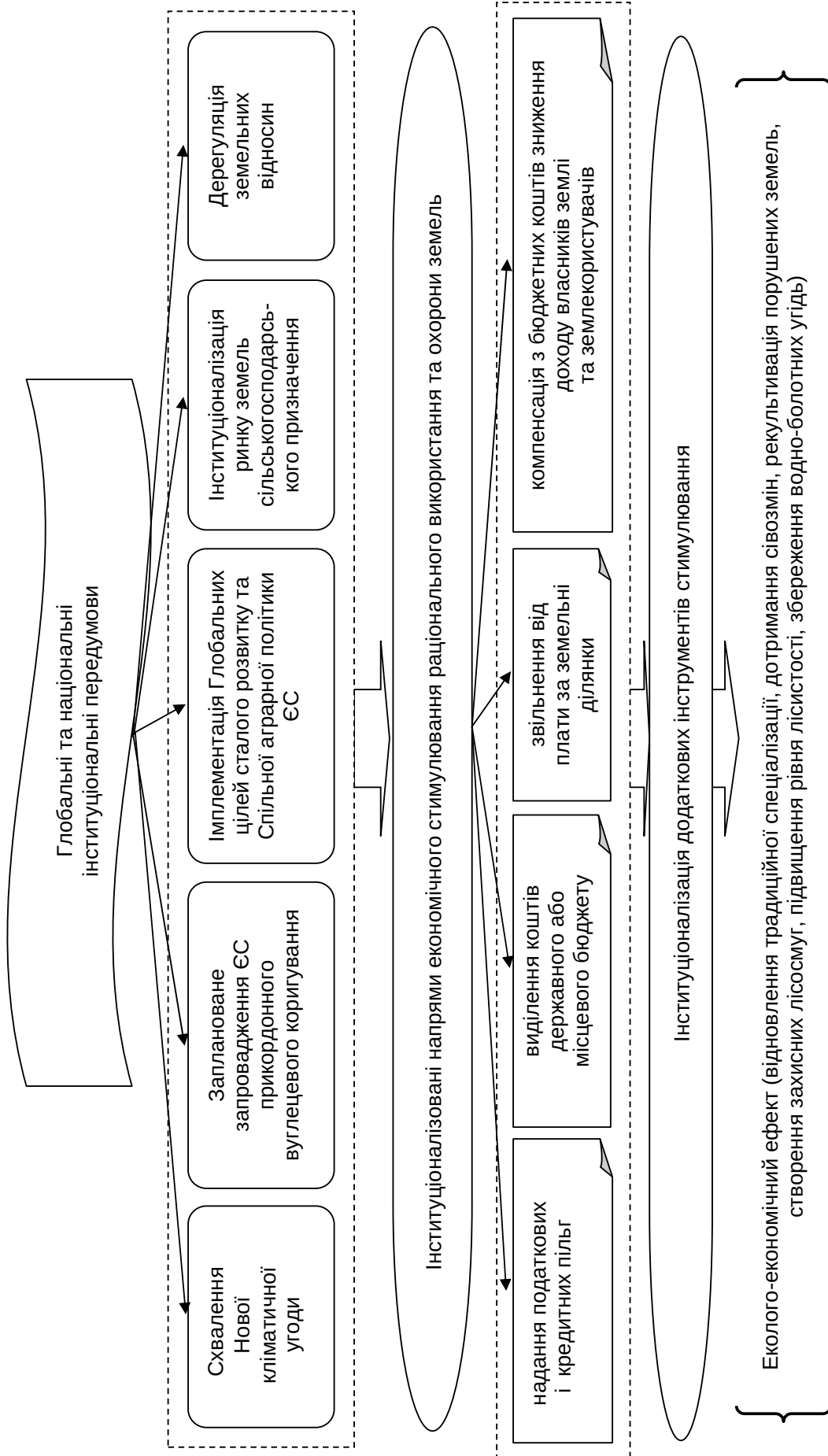

Рис. 1. Передумови та вигоди формування системи економічного стимулювання екологобезпечного землекористування

Джерело: розроблено авторами

шили власні можливості щодо встановлення партнерських відносин з представниками приватного бізнесу, зокрема в частині екологізації землекористування. Дана категорія земель може бути передана у тимчасове користування суб'єктам приватного підприємництва, але під зобов'язання своєчасного здійснення користувачем природоохоронних заходів, які дадуть можливість зберегти природні якості та характеристики ґрунтів різних типів, що є можливим за умови ведення органічного землеробства, органічного кормовиробництва та органічного тваринництва.

Інституціоналізація додаткових інструментів економічного стимулювання екологобезпечного землекористування поступово дозволить відновити традиційну сільськогосподарську спеціалізацію, яка була втрачена в період глибокої стагнації національної економіки, через застосування підойм для повернення до вирощування тих культур, які найбільшою мірою відповідають типу домінуючих ґрунтів. Також на втрату традиційної спеціалізації вже в період стабілізації національної економіки вплинув так званий зерновий перегин, що був зумовлений необхідністю задовольняти кон'юнктурні потреби глобального ринку продовольства. Фактично була сформована сировинна модель розвитку сільськогосподарського виробництва, що негативним чином вплинуло на динаміку винесення поживних речовин і зниження рівня природної родючості ґрунтів. Інституціоналізація додаткових інструментів стимулювання екологобезпечного використання земель необхідна також для того, щоб землевласники та землекористувачі були зацікавлені у дотриманні науково обґрунтованих сівозмін, рекультивативі порушених земель (території видобутку бурштину), створенні захисних лісосмуг, підвищенні рівня лісистості, збереженні водно-болотних угідь.

Необхідною передумовою диверсифікації напрямів та інструментів економічного стимулювання екологобезпечного землекористування є визначення об'єктної бази стимулювання (рис. 2). За даних умов об'єктною базою економічного стимулювання екологобезпечного використання, відтворення та збереження земельно-ресурсного потенціалу виступають: сільськогосподарське освоєння або поліпшення стану земель згідно з державними та регіональними програмами; тимчасова консервація деградованих і малопродуктивних земель домогосподарствами та сільськогосподарськими підприємствами, що стали такими не з їх вини; відновлення

суб'єктами аграрного підприємництва попереднього стану земель, порушених не з їх вини; здійснення домогосподарствами та сільськогосподарськими підприємствами інших природоохоронних заходів у відповідності із загальнодержавними та регіональними програмами використання і охорони земель. Тобто за нинішніх умов об'єктна база застосування інструментів стимулювання екологобезпечного використання земель є надмірно звуженою, що пов'язано з повільним удосконаленням земельного законодавства, незважаючи на запуск ринку сільськогосподарських земель та дерегуляцію земельних відносин.

Виходячи з останніх трендів в екологізації землекористування, які мають місце в розвинутих країнах та передбачені міжнародними природоохоронними конвенціями, необхідно інституціоналізувати інструменти економічного стимулювання екологобезпечного використання земель (кредитні та податкові пільги, компенсації) для землевласників і землекористувачів, які забезпечують поєднання господарського освоєння земельно-ресурсного потенціалу із здійсненням заходів з охорони земель та меліоративних заходів.

З огляду на зерновий перегин, який стався в рослинницькій галузі України, доцільно ввести інструменти стимулювання процесів подолання монокультуризації землеробства та надмірної хімізації сільськогосподарського виробництва. Відсутність відповідних фінансових стимулів не сприяла масовому використанню сидератних добрив та застосуванню технологій ґрунтозахисного землеробства.

Кризові явища в національному аграрному секторі в 90-х роках минулого століття також призвели до поширення процесів ренатуралізації сільськогосподарських угідь. Як правило найбільші масштаби природної ренатуралізації відбулися в зоні зрошення та зоні осушення, де внаслідок стагнації були зруйновані гідротехнічні споруди меліоративних систем. Тому першочергового значення в частині удосконалення економічного механізму природокористування є модернізація блоку «Економічне стимулювання» через інституціоналізацію фінансових прерференцій для землекористувачів, щоб вони були зацікавлені повертати ренатуралізовані землі у продуктивний господарський обіг.

Зерновий перегин, який характеризувався гіпертрофованим збільшенням посівних площ зернових культур навіть у регіонах, які мали іншу спеціалізацію, посилив природо-руйнівні процеси в аграрному природокористуванні.

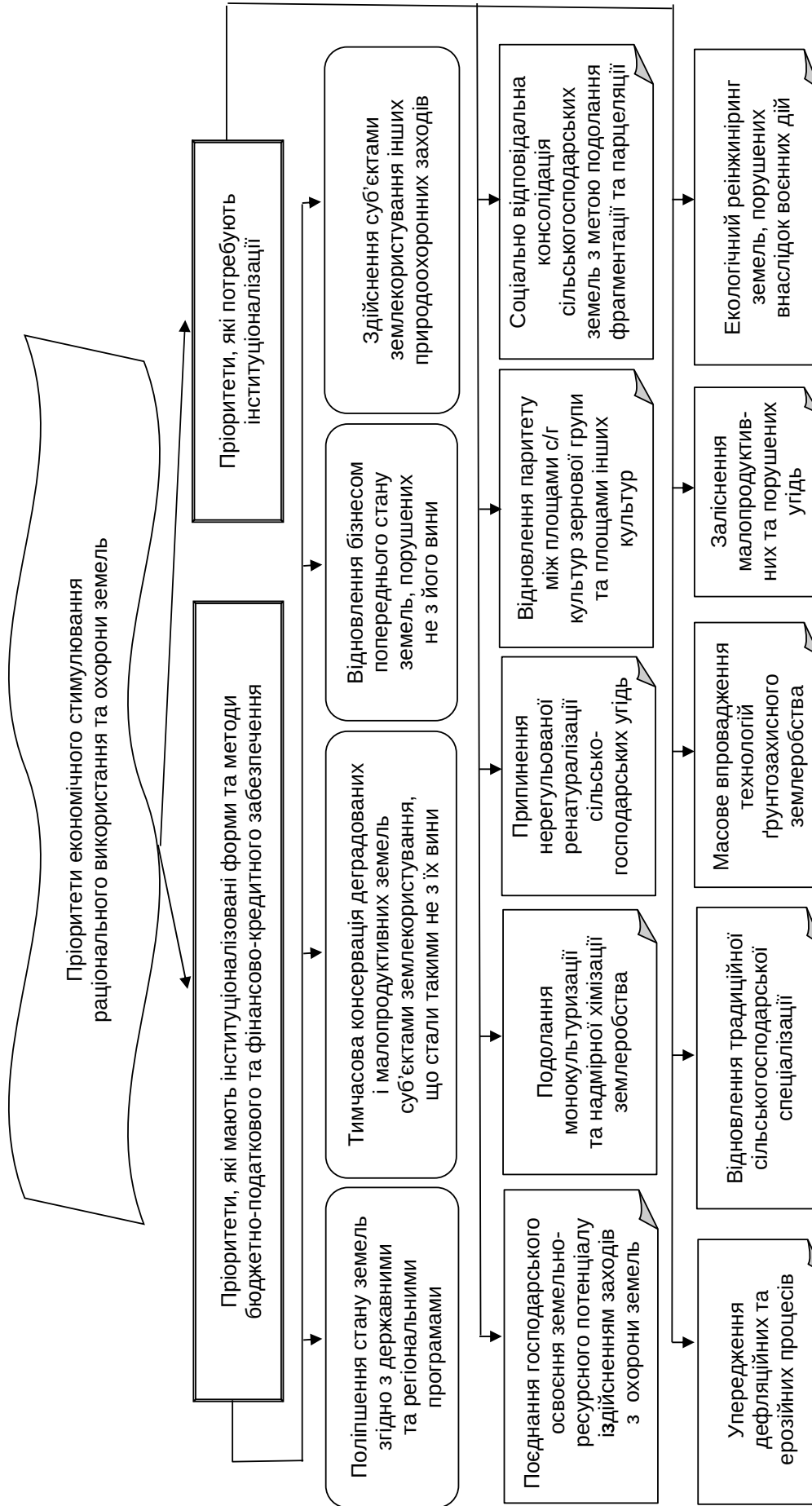

Рис. 2. Систематизація пріоритетів формування системи економічного стимулювання екологічного землекористування

Джерело: розроблено авторами

Надання кредитних та податкових пільг землекористувачам, які реалізують проекти вирощування кормових культур для створення ресурсної бази розвитку тваринництва, дасть змогу прискорити процеси структурної перебудови сільського господарства та каталізувати діяльність, пов'язану з розширенням відтворенням та охороною ґрунтів.

Однією з основних передумов підвищення рівня капіталізації сільськогосподарського виробництва є консолідація земель, що створює умови для здійснення товарного виробництва. Консолідація земель дасть змогу підвищити інвестиційну привабливість суб'єктів малого та середнього аграрного бізнесу. Варто також подолати прояви фрагментації та парцеляції сільськогосподарських землекористувань, щоб зменшити питомі витрати на виробництво одиниці продукції внаслідок скорочення транспортних та трансакційних затрат. Консолідація земель також має стати об'єктом економічного стимулювання екологобезпечного використання земель через застосування податкових та кредитних пільг, а також компенсаційних механізмів.

Сьогодні виконання виробничо-фінансових планів по лісовому та мисливському господарству і охороні навколишнього природного середовища свідчить про те, що надзвичайно мляво проходять процеси створення та збереження захисних лісосмуг. Надання фінансових преференцій суб'єктам аграрного бізнесу під створення захисних лісосмуг сприятиме зміцненню агроландшафтів та залученню до агролісомеліоративних робіт спеціалізованих підрозділів лісогосподарських підприємств. Ефективною формою взаємодії суб'єктів лісогосподарського підприємництва та аграрного бізнесу виступають угоди публічно-приватного партнерства. Створення захисних лісосмуг дасть змогу поступово впроваджувати в Україні базові положення Єдиної аграрної політики ЄС в частині інтеграції сільського та лісового господарства, а також виконувати вимоги стосовно імплементації природоохоронних директив ЄС.

Передумовою невиснажливого та збалансованого сільськогосподарського землекористування в різних природнокліматичних зонах виступає відновлення традиційної сільськогосподарської спеціалізації, що дасть змогу призупинити прояви виснажливого землекористування на посівних площах зернових, де традиційно в попередні періоди вирощувалися луб'яні культури та овочі. Це дасть змогу відновити природні властивості ґрунтів

і уповільнити еколого-деструктивні процеси у сільськогосподарському землекористуванні.

Прикметною рисою трансформації системи економічного стимулювання екологобезпечного використання земель має стати інституціоналізація додаткових інструментів впливу на сільськогосподарських товаровиробників в частині розширення площ ґрунтозахисного землеробства. Виходячи з того, що органічне сільськогосподарське виробництво має стати основним пріоритетом розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу, інструменти стимулювання мають бути націлені на сектор сільських домогосподарств та фермерських господарств.

У багатьох регіонах України в структурі сільськогосподарських угідь значну частку займають малопродуктивні угіддя, які не забезпечують прийнятних рівнів врожайності, тому їх використання у продуктивному сільськогосподарському обігу не дасть значного економічного ефекту. З огляду на це, доцільним є заліснення даної категорії сільськогосподарських угідь. Тому інструментарій стимулювання екологобезпечного землекористування має охоплювати підйоми, які підвищуватимуть зацікавленість землевласників заліснювати малопродуктивні та порушені сільськогосподарські угіддя, а також неугіддя.

Магістральною складовою майбутньої системи економічного стимулювання екологобезпечного землекористування має стати бюджетна пряма та непряма підтримка здійснення екологічного реінжинірингу сільськогосподарських земель, земель лісового та водного фонду, порушених внаслідок воєнних дій. Стимулювання екологічного реінжинірингу порушених воєнними діями сільськогосподарських земель, земель лісового та водного фонду має відбуватися через освоєння коштів державного та місцевих бюджетів, надання податкових та кредитних пільг, компенсацію сільськогосподарським товаровиробникам втрат, пов'язаних із збитками, що виникли не з їх вини.

Висновки. Інституціоналізовані інструменти стимулювання екологобезпечного землекористування можуть бути використані з максимальним ефектом за умови, якщо вони будуть умонтовані в спектр методів та інструментів економічного механізму природокористування в цілому. Це має забезпечуватися як на загальнонаціональному рівні, так і на рівні ОТГ. Лише за таких умов інструменти стимулювання раціонального землекористування отримають реальне втілення в практиці

регуляторного впливу на землекористувачів та землевласників. При формуванні набору інструментів, які стимулюють екологічно безпечне землекористування, необхідно враховувати вимоги, які пред'являються схваленою у 2021 році Новою кліматичною угодою, запланованим запровадженням Європейським Союзом прикордонного вуглецевого коригування, Глобальними цілями сталого розвитку та Спільною аграрною політикою

Європейського Союзу, ринком земель сільськогосподарського призначення, дерегуляцією земельних відносин. Поряд з пріоритетами, які мають інституціоналізовані форми та методи бюджетно-податкового і фінансово-кредитного стимулювання, необхідно інституціоналізувати пріоритети екологічно безпечного землекористування, що передбачають масштабну екологізацію всієї системи аграрного природокористування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойченко Р. В. Економічне стимулювання раціонального використання земель. *Екологія і природокористування в системі оптимізації відносин природи і суспільства* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Тернопіль, 24–25 березня 2016 р.). Тернопіль : Крок, 2016. Ч. 1. С. 31–34.
2. Єкель Г. В. Обґрунтування теоретичних основ екологічно безпечного використання земель. *Економіка і організація управління*. 2016. № 4(24). С. 171–178.
3. Лазеба Є. С. Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель у Полтавській області. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 11. С. 40–44.
4. Мартинюк М. П. До питання економічного стимулювання раціонального використання й охорони земель. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 19. С. 120–123.
5. Мединська Н. В. Економічний механізм природокористування в умовах сучасних викликів: принципи та інституціоналізація. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-27>.
6. Мединська Н. В. Економічний механізм природокористування в умовах децентралізації: сутнісна характеристика, типи, ієрархія. *Економіка та держава*. 2022. Вип. 2. С. 97–102.
7. Степаненко Т. О. Формування екологічно безпечного землекористування в сільськогосподарських підприємствах. *Technology audit and production reserves*. 2015. № 1/6(21). С. 30–33.

REFERENCES:

1. Boichenko R. V. (2016) Ekonomichne stymuliuvannia ratsionalnoho vykorystannia zemel [Economic stimulation of rational land use]. *Ekolohiia i pryrodokorystuvannia v systemi optymizatsii vidnosyn pryrody i suspilstva: materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Ternopil, 24–25 bereznia 2016 r.). Ternopil: Krok, part 1, pp. 31–34.
2. Iekel H. V. (2016) Obruntuuvannia teoretychnykh osnov ekolohobezpechnoho vykorystannia zemel [Justification of the theoretical foundations of ecologically safe land use]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 4(24), pp. 171–178.
3. Lazeba Ye. S. (2015) Ekonomichne stymuliuvannia ratsionalnoho vykorystannia ta okhorony zemel u Poltavskii oblasti [Economic stimulation of rational use and protection of land in the Poltava region]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 11, pp. 40–44.
4. Martyniuk M. P. (2016) Do pytannia ekonomichnoho stymuliuvannia ratsionalnoho vykorystannia y okhorony zemel [To the issue of economic stimulation of rational use and protection of land]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, vol. 19, pp. 120–123.
5. Medynska N. V. (2022) Ekonomichniy mekhanizm pryrodokorystuvannia v umovakh suchasnykh vyklykiv: pryntsyipy ta instytutsionalizatsiia [The economic mechanism of nature management in the conditions of modern challenges: principles and institutionalization]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-27>
6. Medynska N. V. (2022) Ekonomichniy mekhanizm pryrodokorystuvannia v umovakh detsentralizatsii: sutnisna kharakterystyka, typy, iierarkhiia [The economic mechanism of nature use in conditions of decentralization: essential characteristics, types, hierarchy]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 2, pp. 97–102.
7. Stepanenko T. O. (2015) Formuvannia ekolohobezpechnoho zemlekorystuvannia v silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Formation of ecologically safe land use in agricultural enterprises]. *Technology audit and production reserves*, vol. 1/6(21), pp. 30–33.